

Ingo Schmidt

KRISE, IDÉER OG KLASSE: SOSIALDEMOKRATIER I STORBRIANNIA, FRANKRIKE OG TYSKLAND UNDER DEN NYLIBERALE AKKUMULASJONSBØLGEN

Når ulikheten og usikkerheten tiltar, blir sosial beskyttelse populært. I slike perioder burde det gå bra med sosialdemokratiet med dets ry som velferdsstatens fremste forsvarer. Men det har slett ikke gått bra. Av og til fører sosialdemokrater valgkamp på velferdsspørsmål, uten å følge opp. Oftere har deres valgkamper ingen forbindelse med klassisk sosialdemokrati. I hovedsak later sosialdemokratiske partier til å være fastlåst i den «tredje vei-politikken» de slo inn på under «den nye økonomien» i 1990-årene. På den tida var sosialdemokratiets ideologiske tilpasning til nyliberalismen i noen grad forståelig. Riktignok ønsket mange velgere sosial beskyttelse mot global kapitalistisk konkurranse, men idéen om at enhver med hjelp av tredje vei-politikk måtte tilpasse seg markedet hadde en viss troverdighet i denne oppgangsperioden. Men så kom 2000-tallets dot.com-krakk, fulgt av den store internasjonale finanskrisa og eurokrisa. Håpet om en stigende bølge som løfter alle båter ble avløst av frykten for at båten ville gå under i en finansiell malstrøm. Sosialdemokratene sto ikke klar med livvester i form av sosial beskyttelse. De holdt fast ved tredje-vei-prinsipper som hadde hjulpet dem til å vinne en rekke valg i 1990-årene, men som bidro til langt flere nederlag i det nye årtusenet.

Denne artikkelen drøfter hvordan samspillet mellom økonomiske forhold og ideer har virket inn på sosialdemokratiets vending mot den tredje vei, og de problemer dette medfører for fornying av sosialdemokratisk politikk - og annen venstrepolitikk.¹ Med inspirasjon fra Rosa Luxemburg ser jeg på lange bølger. Åpningen av nye markeder i tidligere ikke-kapitalistiske omgivelser skaper grunnlag for lange kapitalistiske oppgangsbølger. Disse markedene åpnes ikke automatisk, men som en følge av klassekamp.² Jeg følger Edward P. Thompson i å framheve at idéer spiller en sentral rolle i disse kampene, der klasser dannes, omdannes og nedbygges. Til forskjell fra store deler av den idé-orienterte litteraturen dreier dette seg ikke bare om hvordan idéer påvirker politikken til partier og organiserte interessegrupper. Idéer spiller også en nøkkelrolle for mobilisering av klasser og klassekoalisjoner.³ Luxemburg-modellen forklarer at kapitalistisk ekspansjon i ikke-kapitalistiske miljøer, både i oversjøiske periferier og i kapitalistiske sentra, skaper rom for stigende lønninger og utbygging av velferd i oppgangsperioder, mens dette rommet begrenses i nedgangsperioder. En implikasjon

er at forbedring av arbeidsforhold, lønninger og sosial beskyttelse i den kapitalistiske økonomien forutsetter forverring av forholdene i det ikke-kapitalistiske miljøet. Under den keynesianske oppgangsbølgen etter den andre verdenskrigen førte dette til konflikter mellom den institusjonaliserte arbeiderbevegelsen som kjempet for å få sin andel i oppgangen og kvinnebevegelsen. Kvinnebevegelsen sto overfor utfordringen med kvinners ubetalte husarbeid, samtidig som kapitalismen slo inn i husholdet og kvinner i stigende grad ble lønnsarbeidere. Dobbeltarbeidet fortsatte under den nyliberale bølgen med privatisering av offentlige tjenester. Samtidig kom den sosiale beskyttelsen som var blitt vunnet under den keynesianske bølgen under press. Om det fantes noe rom for forbedring under den nyliberale bølgen, var det langt mer begrenset enn under den keynesianske bølgen.

Thompson-tilgangen viser til at velferdsstatens vekst under den keynesianske akkumulasjonsbølgen gikk sammen med institusjonaliseringen av idéer om rettmessige lønninger, rettferdighet og anstendige levetilstander. Arbeiderbevegelsen hadde sluttet opp om disse idéene og utviklet sin organisering i tilknytning til dem siden den industrielle kapitalismens begynnelse. Den keynesianske akkumulasjonsbølgens institusjoner forbedret forholdene for flertallet av arbeidere, men de var også utformet for å hindre krav som presset ned profittraten eller utfordret kapitalistisk herredømme. Da etterkrigstidas oppgang nådde sitt høydepunkt, ble det fremmet radikale krav som utfordret den kapitalistiske ordenen. Kapitaleierne svarte med en ideologisk offensiv rettet mot idégrunnet for etterkrigstidas arbeiderklasse og velferdsstaten. De omorganiserte også kapitalistisk produksjon og fordeling på et vis som rev i stykker det sosiale grunnlaget for arbeiderklassens identitet. Venstreorienterte arbeidere sto forsvarsløse overfor denne nedbyggingen av den tidligere arbeiderklassen fra 1980-årene og utover da vedvarende angrep på arbeidsforhold og levekår gjorde det stadig mer viktig med kollektiv motmakt. Ut fra denne teorien er den tredje veiens sosialdemokrati et uttrykk for venstresidens nederlag innenfor og utenfor sosialdemokratiet. Venstresidens manglende evne til å skape allianser mellom arbeiderbevegelse og nye sosiale bevegelser gjorde det mulig for sosialdemokratiets høyreside å framstille samarbeid med kapitalen som den tryggeste løsningen i en periode med sosial og økonomisk uro

Videre i denne artikkelen utvikler jeg en kritikk av den forståelsen av «globalisering» og «kunnskapssamfunn» som lå til grunn for de sosialdemokratiske strategenes respons på den keynesianske sosialdemokratets krise og utviklingen av «den tredje veiens» sosialdemokrati. Deretter tar jeg for meg framveksten og utviklingen til denne nye formen for sosialdemokrati gjennom den nyliberale akkumulasjonsbølgens oppgangsfase og krise.

Mitt fokus er på Europas «tre store», det vil si Storbritannias Labour, Frankrikes Sosialistparti og Tysklands Sosialdemokratiske parti (SPD). I disse landene ble argumentet om at den keynesianske velferdsstaten var

uforenlig med globalisering brukt til å begrunne skiftet til «den tredje vei». Imidlertid hadde regjeringene i Norden, Benelux-landene, Østerrike og Sveits opp gjennom etterkrigstida ført keynesiansk politikk og utbygd sine velferdsstater. Deres åpenhet overfor internasjonale markeder var allerede da større enn i de store landene under «globaliseringsperioden».⁴ Den tette integrasjonen med langt større naboøkonomier var trolig en forutsetning for disse små landenes velstand og velferdspolitik. Uansett fulgte sosialdemokratiene i de små landene sine store naboers vending mot den tredje vei. Trendsetterne var Tony Blairs New Labour og Gerhard Schröders SPD. I Frankrike var François Mitterand en forløper for den tredje veien.

En annen grunn til å prioritere de tre store er deres lederposisjon overfor periferien i øst og sør i Europa. Globaliseringstenen hevder at stater taper sin styringskapasitet overfor stadig mer åpne markeder, men periferilandene hadde lite igjen å tape. Det ble klart under euro-krisa. Da Syriza-regjeringen i Hellas lanserte et moderat sosialdemokratisk program, ble den tvunget til å gå tilbake til innstrammingspolitikken som hadde utradert landets opprinnelige sosialdemokratiske parti, PASOK. Dette var ikke en følge av markedets usynlige hånd, men av samforent press fra IMF, Den europeiske sentralbanken og Euro-gruppen. Sistnevnte inkluderte Frankrikes sosialistparti-regjering samt Merkel-regjeringen, der SPD var juniorpartnere. Dette tyder på at et fornyet sosialdemokrati, eller andre venstrekrefter, har større sjanser til å bryte med den europeiske innstrammingspolitikken i de store landene enn i periferien.

Sosialdemokratisk selvrefleksjon

Internasjonaliseringen av kapital skjøt fart med 1970-årenes sammenbrudd av Bretton Woods-systemets faste valutakurser, økt kapitalmobilitet og ekspanderende flernasjonale selskaper. Grunnlaget for keynesianismen ble underminert. Keynesiansk etterspørselsstimulering fremmet ikke produksjon og sysselsetting, men inflasjon, kapitalflukt og problemer med betalingsbalanse. Dette var konklusjonen til ledende sosialdemokratiske politikere og teoretikere på grunnlag av erfaringene fra midten av 1970-årene fram til tidlig 1980-tall.⁵ I 1976 fikk James Callaghans Labour-regjering lån fra IMF for å stabilisere pundet. Det måtte betales med hjemlig innstrammingspolitikk. Mitterands sosialistpartiregjering skiftet til monetaristisk politikk i 1982 for å holde Frankrike i Det europeiske monetære systemet. I 1978 gikk Helmut Schmidts sosialdemokratiske regjering med på å gjennomføre refleksjonspolitikk under et toppmøte i G7. Oljeprisøkningene ett år seinere førte til massiv inflasjon. Ut fra slike erfaringer ble keynesiansk etterspørselsstyring ansett som umulig og erstattet med monetarismens program om å bekjempe inflasjon for at prissystemet på korrekt vis skulle reflektere kostnader og utbytte ved investeringer. Inflasjonsbekjemping gikk sammen med tilbuds-

sideøkonomiens budskap om å frigjøre investorer fra overbeskatning og byråkratiske hindre. Disse retningslinjene for økonomisk politikk ble hyllet av de borgerlige og gradvis godtatt av sosialdemokratiet etter noen runder med intern debatt.

Uenigheten om økonomisk politikk mellom sosialdemokrater og borgerlige dreide seg ikke lenger om etterspørselsside- eller tilbudssidepolitikk, men om hvilken type tilbudssidepolitikk som skulle føres. Denne vendingen fra Keynes til Friedman og Hayek hadde betydning utover de små kretsene som utformer makroøkonomisk politikk. Den innebar at sosialdemokratiet godtok å begrense velferdsstaten av skattemessige hensyn. Reduksjon i selskapsbeskatningen av hensyn til konkurranseevnen overfor utlandet skapte et vedvarende press for å skjære ned på utgiftene til velferdsstaten. Det er viktig å se på hvordan den nye økonomiske tenkemåten ble forklart for å forstå sosialdemokratiets utvikling i den nyliberale tidsalderen.

I 1950-årene hadde ledende sosialdemokrater tatt avstand fra marxismens angivelig deterministiske og utdaterte spådommer om kapitalismens sammenbrudd. Keynesianismen erstattet marxismen som overordnet program. Fra 1980-årene og utover fremmet en ny generasjon av sosialdemokratiske modernisatorer skiftende versjoner av nyliberalisme.⁶ Det franske sosialistpartiet fulgte motvillig med på ferden og prøvde å beholde så mye som mulig av velferdsstaten.⁷ New Labour var mer entusiastisk. Partiet lanserte seg selv som et alternativ både til en omfordelende keynesianisme og til Det konservative partiets avreguleringpolitikk. For New Labours ideologer var ennå ikke alle parate for markedet, men de kunne forberedes med støtte fra en «sosial investeringsstat».⁸ To forskjellige anliggender drev tyske sosialdemokrater bort fra Keynes. For det første tilnærmet SPD seg De Grønne, som var orientert mot frihet og økologiske spørsmål. For det andre ønsket de stramme budsjetter og en sterk valuta for å overleve i det globale markedet. SPD overtok mye av New Labours entusiasme for «den tredje vei», men passet på å framstille sin politikk som et mindre onde enn de nedskjæringene man kunne forvente fra kristeligdemokratene.⁹

De sosialdemokratiske forkjemperne for nyliberal dreining hadde én ting felles med forgjengerne som hadde skiftet fra Marx til Keynes i 1950-årene: De trodde på økonomenes påstander om at korrekt praktisering av deres teorier ville skape velstand, full sysselsetting og prisstabilitet. Den tidligere generasjonen av keynesianske sosialdemokrater kunne eller ville ikke innse at om keynesiansk politikk hadde bidratt til å stabilisere etterkrigstidas oppgang, så var den ikke årsak til denne oppgangen.¹⁰ Idéen om velferdsstatskompromisset hadde blitt fremmet av revisjonistiske sosialdemokrater siden Eduard Bernstein. Den ble politisk mulig da Vestens herskende eliter under den kalde krigen allierte seg med sosialdemokratiet for å demme opp for kommunismen. Den ble økonomisk mulig da oppgangen som fulgte kapitalens gjennomtrengning av private husholdninger skapte nye markeder

for masseforbruk, en prosess som ble forsterket av billig oljeimport. Når sosialdemokratiets teoretikere knyttet oppgangen etter krigen til nasjonalt avgrenset keynesiansk politikk i stedet for disse forholdene, var de heller ikke i stand til å forstå oppgangens begrensninger.¹¹ Etterspørselen etter forbruksvarer ble mettet og oppbyggingen av produksjonskapasitet ble etterhvert til overkapasitet. Økonomisk stagnasjon kunne ha vært unngått om kvinner og etniske minoriteter var blitt inkludert i de kollektive lønnsoppgjørene mellom fagforeninger og arbeidsgivere. Det var sterke krav om en slik inkludering og kampviljen vokste blant arbeidere etter en lang periode med høy sysselsetting. Bølger av protester og streiker gjorde at kapitaleierne fryktet profittklemme mer enn økonomisk stagnasjon.

En gruppe sosialdemokrater var bekymret for følgene av kapitaleienes mottiltak mot arbeidermobilisering og nye sosiale bevegelser. De betraktet inflasjonen som kapitaleienes førstelinjeforsvar mot nominelle lønnsøkninger og fryktet at det neste mottrekket ville bli fallende investeringer og kapitalflukt. De tok til orde for pris- og lønnskontroll for å hindre dette. Spørsmålet om en slik inntektspolitikk splittet sosialdemokratiene i Tyskland og Storbritannia, mens det i Frankrike førte til uenighet mellom Sosialistpartiet og Kommunistpartiet. Den sosialdemokratiske hovedstrømmen forsøkte å framstå som kapitalens juniorpartner til tross for at selv moderate fagforeningsfolk sterkt mislikte inntektspolitikken. I 1980-årene hevdet nye sosialdemokrater – ofte tidligere tilhengere av 1970-årenes inntektspolitikk – at velferdsstatens omfordeling måtte underordnes hensynet til internasjonal konkurranseevne. Denne bitre pillen ble søtet. Sosialdemokratiet tok opp spørsmål om anerkjennings- og identitetspolitikk og inkorporerte dermed de nye sosiale bevegelsenes kamp mot ekskludering og diskriminering, riktignok i en noe tam versjon.¹² Denne analysen tilsier at det ikke var globaliseringen som gjorde keynesiansk sosialdemokrati umulig. Globaliseringen inngikk snarere i en kapitalistisk motoffensiv som overvant en delt venstreside.¹³

Overgangen fra omfordeling til anerkjennelse ble framstilt som en politisk respons på skiftet fra industrikapitalisme til post-industrialisme og kunnskapssamfunn, og et påfølgende skifte fra materielle til post-materielle verdier. Sosialdemokratiske globaliseringsteoretikere hadde hevdet at den keynesianske velferdsstaten var umulig.¹⁴ Den var politisk urealistisk fordi den industrielle arbeiderklassen som hadde støttet den var krympet. I tillegg var den lite å trakte etter, siden statlige inngrep angivelig hemmet individuell selvrealisering.¹⁵ Så lenge kroppsarbeidere utgjorde en stor del av stemme-grunnlaget, kunne sosialdemokratiet søke å representere materielle arbeiderinteresser, men når arbeiderandelen avtok, oppsto et dilemma. Skulle de representere arbeidernes materielle interesser, eller middelklassens post-materielle interesser?¹⁶ Dilemmaet ble framstilt i radikaliseret form av teoretikere som hevdet at et nytt kunnskapssamfunn var under utvikling,

mens avindustrialisering førte til at arbeiderklassen forvitret. På dette grunnlaget forsøkte de å fornye sosialdemokratiet.¹⁷ Pussig nok ble arbeiderklassepolitikk her koblet sammen med etterkrigstidas sosialdemokrati, til tross for at de fleste sosialdemokrater hadde tatt avstand fra en slik politikk fra 1950-årene og framover. Omfavnelsen av keynesianismen var både en avskjed med marxismens idéer om kapitalismens tendenser til krise og sammenbrudd og med klassepolitikken.

Slutten på oppgangsbølgen i 1970-årene og voksende arbeiderprotest skapte uro blant kapitaleiere. De fryktet en autonom arbeiderklassepolitikk utenfor velferdsstatens institusjonelle grenser. Da ville den profittklemma som næringslivet allerede beklaget seg kraftig over bli en realitet. Kapital-siden svarte med nyliberalisme. Statlig sparepolitikk gikk sammen med kapitaleiernes automatisering, utflytting og omorganisering av produksjonen. Dette fragmenterte det sosiale grunnlaget for arbeiderklassens kollektive makt, som også hadde eksistert i sterkt institusjonalisert form under den keynesianske akkumulasjonsbølgen. Arbeidernes stemmer ved valgene var fortsatt viktige, men de avga ikke nok stemmer til å vinne valgene. Imidlertid er det ikke mulig å forklare endringene i sosialdemokratiets velgeropp-slutning ut fra et skifte fra industriell kapitalisme til kunnskapssamfunn og fra materielle- til postmaterielle verdier. Slike antakelser om en automatisk sammenheng mellom endringer i klasse og valगतferd er uttrykk for den typen «økonomisme» som sosialdemokratiske intellektuelle forsøkte å distansere seg fra både i 1950- og 1990-årene. Det stemmer ikke at kropps-arbeidere bare har materielle verdier og middelklassen bare postmaterielle, eller at store deler av arbeiderklassen automatisk omdannes til middelklasse med skiftet fra industri til tjenesteyting. Det finnes et stort antall hvitsnipp- og «rosasnipp»-arbeidere som ikke kan betegnes som middelklasse, uansett hvor langt dette begrepet tøyes. Sosialdemokratenes tidligere valgseire var ikke en naturlig følge av at det fantes et stort antall arbeidere som betraktet dem som naturlige representanter for sine objektive, materielle interesser. Sosialdemokratene dro nytte av skarer av aktivister, særlig fra fagforening-ene. De hjalp partiene med solidarisk organisering på tvers av grupper av arbeidere, slik at det ble mulig å kombinere forskjellige aspirasjoner til samlende politiske programmer. Vedvarende sosialdemokratiske valgseire var avhengig av økonomiske oppgangsperioder. Slike oppgangsperioder varte selvfølgelig lengre i etterkrigstid enn i den nyliberale perioden.

Nyliberal oppstigning

Tabellene nedenfor viser valgresultater for venstrepartier (tabell 1), arbeidsløshet (tabell 2), fagforeningsandel (tabell 3) og lønningers andel av nasjonalinntekt (tabell 4) under den nyliberale akkumulasjonsbølgen.

Tabell 1: Valgresultater for venstrepartier (prosent av stemmer) 1988-2017

	Storbritannia	Frankrike		Tyskland		
	Labour	PSF	PCF	SPD	De Grønne	PDS/Die Linke
1988		37,0	11,3			
1990				33,5	5,0	2,4
1992	34,4					
1993		17,6	9,6			
1994				36,4	7,3	4,4
1997	43,2	23,5	9,9			
1998				40,9	6,7	5,1
2001	40,7					
2002		24,1	4,8	38,5	8,6	4,0
2005	35,2			34,2	8,1	8,7
2007		24,7	4,3			
2009				23,0	10,7	11,9
2010	29,0					
2012		29,4	6,9			
2013				25,7	8,4	8,6
2015	30,4					
2017	36,9	7,4	2,7	20,5	8,9	9,2

Kilde: <http://www.parties-and-elections.eu/index.html>

Tabell 2: Andel arbeidsledige (prosent) 1980-2017

	Storbritannia	Frankrike	Vest-Tyskland/Tyskland
1980	5,6	6,2	2,7
1990	6,9	7,9	6,9
2000	5,4	8,6	5,4
2010	7,8	9,3	7,8
2017	4,4	9,4	4,4

Kilde: Europakommisjonen

Tabell 3: Fagforeningsandel (prosent) 1980-2016

	Storbritannia	Frankrike	Vest-Tyskland/Tyskland
1980	50,7	18,3	34,9
1990	39,3	10,1	31,2
2000	29,7	8,0	24,6
2010	26,8	8,0	18,9
2017	23,7	7,9 (2015)	17,0

Kilde: OECD

Tabell 4: Lønningers andel av bruttonasjonalinntekt (prosent) 1980-2017

	Storbritannia	Frankrike	Vest-Tyskland/Tyskland
1980	66,0	75,3	70,6
1990	62,9	66,5	65,0
2000	63,9	64,7	64,2
2010	68,1	61,7	65,6
2017	66,8	62,7	67,1

Kilde: Europakommisjonen

Under oppgangen etter den andre verdenskrigen hadde sosialdemokratene klart å framstå som modernitetens bærere. Den sosialdemokratiske hovedstrømmen framstilte marxister, konservative og liberalere som fortidslevninger. De satt fast i en nullsum-verden der en klasse bare kunne vinne på bekostning av en annen. Til forskjell fra dette brukte sosialdemokratene «sosial ingeniørkunst», basert på teknikker utviklet i store bedrifter. Alle sider kunne vinne samtidig, fastlåste forestillinger om klassekonflikt var utdaterte. Økonomisk framgang ble målestokken for sosialdemokratisk suksess.

Nest etter arbeidsledighet var antakelig inflasjon hovedårsaken til at sosialdemokratenes keynesianske hegemoni gikk i oppløsning og ble erstattet av et nyliberalt hegemoni i starten av 1980-årene. Krypene inflasjon hadde kjennetegnet oppgangen etter den andre verdenskrigen. Inflasjonen begynte å akselerere på slutten av 1960-årene da arbeidsgiverne hevet prisene for å forsvare sine profitttrater mot militante arbeidere. Pris- og lønns-spiralen ble forverret av oljeprissjokket tidlig i 1970-årene. Keynesianismens og dermed også sosialdemokratiet selvbilde sprakk når det ikke lyktes å opprettholde vekst og stabile økonomiske og sosiale forhold med sosial ingeniørkunst. Inflasjonen hadde skiftende virkninger blant sosialdemokratiens støttepillere, noe som gjorde det vanskelig å holde disse samlet.

Middelklassene bekymret seg over sin oppsparing, arbeidsledige og mottakere av velferd uten ledighetsunderstøttelse opplevde at inntektene falt, fagorganiserte arbeidere ønsket høyere lønninger som kompensasjon for prisstigninger, men fryktet også at pris- og lønns-spiralen ville redusere deres framtidige pensjoner. Dette skapte spenninger mellom sosialdemokratiens velgergrupper i 1970-årene. Sosialdemokratiske regjeringer forsøkte å demme opp for inflasjonen med inntektspolitikk. Det skapte misnøye blant fagforeningsledere. Selv om de til dels var enig i målet om å stoppe lønns-og-pris-spiralen, var de ikke overbevist om at prosessen burde starte med lønnsstopp, og mislikte politisk innblanding i lønnsforhandlingene. På den andre siden mistet næringslivsledere tiltroen til sosialdemokratenes evne til å forhandle fram en avtale mellom arbeid og kapital i takt med at den sosialdemokratiske venstresiden ble stadig mer uttalt i sin kritikk av

inntektspolitikken. Dette kom på toppen av avtakende økonomisk vekst med økt ledighet og offentlige underskudd.

Disse problemene førte til at de regjerende sosialdemokratene i Storbritannia og Vest-Tyskland tapte valgene i henholdsvis 1979 og 1982.¹⁸ Labour ble lammet av uenighet om hvilken opposisjonspolitikk de skulle føre for å gjenvinne regjeringsmakten. Venstresiden ønsket en alternativ økonomisk strategi som den hadde fremmet siden 1970-årene, høyresiden ønsket tilpasning til nyliberalismen.¹⁹ I Vest-Tyskland hjalp de sterke eksportindustriene forbundskansler Helmut Schmidt fra SPD til å opprettholde korporative bånd med fagforeningene og holde venstresiden i partiet stangen.²⁰ Men partiets sterke produktivetsorientering og lojalitet til USA ga opphav til massemobilisering mot planene om utstasjonering av amerikanske raketter, og mot økt produksjon av kjernekraft som svar på oljeprisøkningene. Ut av denne mobiliseringen vokste partiet De Grønne fram. Det tiltrakk misfornøyd ungdom med varierende sosial bakgrunn. Denne misnøyen ble oppdaget seint av SPD. Partistrategene blinket da ut ungdommen som en postmaterialistisk målgruppe.

Med britiske og tyske sosialdemokrater ute av regjeringene etter 1979 og 1982, sto borgerlig side igjen med den utaknemlige oppgaven å håndtere inflasjon, arbeidsledighet og offentlige underskudd. Situasjonen i Frankrike var annerledes. Der hadde Sosialistpartiet sist hatt president i 1954 og statsminister i 1957 før det vant valget i 1981. Utbyggingen av den franske velferdsstaten etter den andre verdenskrigen hadde derfor tilfalt borgerlig side. Det franske kommunistpartiet var massepartiet på venstresiden. Etter en kortvarig samlingsregjering etter Den andre verdenskrigen var det blitt ekskludert fra franske regjeringer. I 1972 hadde Kommunistpartiet gått inn i en allianse med Sosialistpartiet for å komme ut av sin isolasjon, et tiår seinere skulle dette vise seg å være partiets dødsdyss. Valget i 1981 brakte Mitterand til makten. Kommunistpartiet ble forbigått av Sosialistpartiet, deretter fulgte stadig nedgang. Men det hjalp lite for Sosialistpartiet å gå forbi kommunistene og bli det største partiet på venstresiden. Både nabolandenes regjeringer og hjemlige kapitaleiere var fiendtlig innstilt til Mitterands venstre-keynesianske eksperimenter. Mitterand skiftet til konkurrerende anti-inflasjonspolitik. Underveis oppdaget han EU som en mulig base for en framtidig sosial modell som gikk utover nasjonalstaten.²¹ Denne idéen ble aktivt markedsført av Jacques Delors. Som finansminister under Mitterand ledet han Frankrikes monetaristiske politikkskifte, før han som president for EU-kommisjonen ble arkitekten bak enhetsmarkedet og valutaunionen.

Under Blairs ledelse sluttet til og med det notorisk EU-skeptiske Labour opp om den integrasjonsvennlige linjen blant sosialdemokratene på kontinentet. Det skjedde vel og merke etter at regjeringene til Thatcher og Major hadde gjort sitt beste for å fjerne alle rester av sosialdemokrati fra EU-traktaten. Selv når de fleste EU-land ble styrt av sosialdemokrater, kom ikke

«det sosiale Europa» ut av skyggen av det europeiske enhetsmarkedet.²² Dette ble åpenbart etter den store finanskrisa og euro-krisa. Retningslinjene for EUs politikk fungerte da som en innstrammingsfelle, som gjorde det nær umulig å gå imot nyliberalismen.

Kritikere på venstresiden hadde lenge advart om at enhetsmarkedet og monetærunionen ville forsterke de nyliberale politikkene som de fleste medlemslandene hadde ført siden tidlig i 1980-årene. Vedvarende høy arbeidsledighet svekket fagforeningers makt, særlig i sektorer der de tidligere hadde vært sterke. Dermed saknet pris-og-lønns-spiralen, mens arbeidernes lønnsandel av nasjonalinntekten falt.²³ De vesteuropeiske økonomiene tok seg opp igjen i 1990-årene. Det var kanskje snarere en følge av åpningen av nye markeder i Sovjetunionen, Øst-Europa og Kina enn av nyliberal innstramning. Regjerende partier som hadde gjennomført innstrammingspolitikken fikk problemer i valgene, og sosialdemokratiske partier vendte tilbake til makten mot slutten av tiåret. Velgerne ønsket politisk endring og sosial beskyttelse etter mange år med økt ulikhet og usikkerhet. Denne trenden spilte seg ut på forskjellig vis i hvert av landene.²⁴

Frankrike gikk nesten glipp av denne nye sosialdemokratiske bølgen. Mitterand hadde vunnet sitt andre presidentvalg i 1988, men regjeringen hans var nedsyltet i skandaler. Han hadde ingen strategi for å balansere velgernes forventninger mot håndteringen av voksende offentlige underskudd som kunne utløse investeringsnedgang og kapitalflukt på linje med hans første år som president. Sosialistpartiet hadde vært forsiktig med å angripe den franske velferdsstaten. Arbeidsgiverne unngikk dens høye kostnader ved å bruke arbeidere som ikke falt inn under dens ordninger. Velferdsstatens «insidere» hadde sterkt oppsigelsesvern samt tilgang til statlig subsidierte tidlige pensjoner. «Outsiderne» hadde ikke slike goder. Skillet mellom insidere og outsiders splittet Sosialistpartiets tradisjonelle velgere, og lav pensjonsalder for insiderne økte de offentlige underskuddene. Mitterrands borgerlige etterfølger Jacques Chirac besluttet at tida var moden for å avvikle insidernes tidlige pensjon. Hans statsminister Alain Juppé forsøkte å sette dette i verk, men ble stoppet av en massiv generalstreik i 1995. Dette hjalp Lionel Jospin fra Sosialistpartiet til å vinne statsministervalget i 1997. Han hadde så vidt blitt beseiret av Chirac under presidentvalget i 1995.

Budsjettunderskudd og problemer på arbeidsmarkedet var også viktig for Schröders valgseier i Tyskland i 1998. Gjenforeningen av Øst- og Vest-Tyskland, og da især monetærunionen mellom de to, hadde ført til at den østtyske økonomien kollapset tidlig i 1990-årene. Arbeidsløsheten steg til nær 20 prosent i øst, og kom opp på tosfret nivå nasjonalt. Utbetalinger til ledighetsstøtte og tidligpensjoner skjøt i været. I valgkampen i 1998 lovet SPD en ekspansiv økonomisk politikk for å skape arbeidsplasser. En voksende økonomi skulle redusere offentlige underskudd ved å senke utgifter til arbeidsledighet og øke skatteinntektene. Til tross for spenninger mellom

disse motstridende målene, fikk SPD nok stemmer til å danne en koalisjonsregjering med De Grønne.

Schröders forgjenger Kohl hadde på lignende vis som Mitterand ført en forholdsvis myk nyliberal politikk innenfor rammene av den eksisterende velferdsstaten. Velferdsstaten ble sågar utvidet til øst under Kohl, for så å bli overbelastet av den østtyske økonomiens kollaps under gjenforeningen. Tony Blairs situasjon var en annen da han overtok regjeringmakten i 1997. Storbritannia var blitt gjennomrystet av Thatchers åpne klassekamp ovenfra. Det var et stort sprik mellom Labours keynesianske velferdspolitik i 1970-årene og Blairs styre, og han var stadig i kamp med Labours venstrefløy. Blair hadde derfor større behov for en ideologi enn de sosialdemokratiske lederne i Frankrike og Tyskland. Jospin var fullt klar over den franske motviljen mot idéer fra det nyliberale Storbritannia. Han distanserte seg i størst mulig grad fra Blairs retorikk om den tredje vei. Schröder sto derimot som medforfatter til et «tredje vei-manifest» sammen med Blair forut for EU-valgene i 1999. Schröders hensikt var imidlertid først og fremst å samle partiet rundt tilbudssidepolitikk etter at den keynesianske finansministeren Oskar Lafontaine hadde gått ut av regjeringen våren 1999.

Blair lanserte et tilbudsside-alternativ til Det konservative partiets avreguleringspolitikk. Politikken var rettet mot å bygge opp ferdigheter i arbeidsmarkedet. En blanding av insentiver og byråkratisk kontroll skulle forberede alle arbeidere til det globale kunnskapssamfunnet. Sosiale investeringer i utdanning og helsevesen skulle fremme omstillingsevne og «ansettbarhet» ved å kombinere arbeiderenes fleksibilitet med en viss grad av sikkerhet. Insentiver og kontroll var imidlertid skeivt fordelt. Et begrenset antall aspirerende kunnskapsarbeidere dro nytte av offentlige insentiver, mens et stort antall arbeidsledige fra tidligere industriområder og et voksende prekariat i urbane serviceyrker først og fremst ble utsatt for byråkratisk kontroll. Studieavgiftene som Labour lanserte i 1998 begrenset i tillegg muligheten til å komme inn i rekkene av godt betalte kunnskapsarbeidere. Så lenge den «nye økonomi-boomen» vedvarte, var disse skeivhetene ikke så merkbare. Til tross for tilbudsside-retorikk, investerte faktisk Labour-regjeringen betydelig i offentlig sektor, og lønningers andel av nasjonalinntekten steg sågar under dens styre (se tabell 4). Imidlertid forverret situasjonen seg for Labour og dens sosialdemokratiske motparter i Paris og Berlin med slutten av den nye økonomi-boomen. «Krigen mot terror» svekket også oppslutningen om Blair som var den sentrale europeiske allierte til George W. Bush.

Nyliberalt forfall

Inflasjon var akilleshælen til det keynesianske prosjektet, finansbobler til det nyliberale prosjektet. Begge prosesser varslet at den økonomiske oppgangen

var forbi og det rammet sosialdemokratene som hadde koblet seg til disse prosjektene. Ved valgene tjente sosialdemokratene like mye på den korte og svake nyliberale oppturen som de hadde gjort på den langvarige keynesianske oppgangsperioden. Den keynesianske oppgangen hadde lagt grunnlaget for sosialdemokratisk velferdspolitik, også når den ble satt i verk av borgerlige regjeringer. Omvendt med den nyliberale oppturen: sosialdemokratene hadde blitt bundet til nedbygging av velferdsstaten med sin versjon av nyliberalisme på et tidspunkt da behovet for offentlig velferd steg.²⁵ 1990-årenes nyliberale oppsving hadde i noen grad kompensert for denne nedbyggingen ved å skape nye arbeidsplasser. Arbeidsplassene var riktignok ikke så mange og så gode som forespeilet av «ny økonomi»- og «tredje vei»-ideologene, men utviklingen lot til å gå i riktig retning. Men så kom dot.com-krakket og krigen i Afghanistan i 2001. Det markerte et vendepunkt fra en tilsynelatende markedsdrevet globalisering til en ny periode med kriger, økonomiske kriser og svekking av internasjonale styringssystemer, inklusive EU.

Nedgangen for den nyliberale akkumulasjonsbølgen demonstrerte på brutalt vis svakheten ved den tredje veiens sosialdemokrati.²⁶ De sosiale investeringene som var ment å skille sosialdemokratiet fra mer reindyrket nyliberalisme fungerte reelt som døråpnere for private selskaper til å gjennomtrengte offentlig sektor, særlig innen utdanning og omsorg. Reduksjoner av skatter og avgifter hadde blitt brukt til å begrense offentlig sektor siden nyliberalismens tidlige begynnelse. Nå skyllet en ny bølge med offentlig sparing og privatisering over Europa etter den globale finanskrisa 2008-9 og eurokrisa. Sammen med sjenerøse bergingsaksjoner for konkurs-truede finansinstitusjoner førte nedskjæringene etter krisa ikke bare til sosial nød, men også til en varig legitimeringskrise. Bergingsaksjonene utfordret enhver oppfatning av rettferdighet som hadde overlevd under den nye økonomiens profitt-og-individ-propaganda.²⁷

Den tredje veis sosialdemokrati både utfoldet seg og gikk ned i forskjellige nasjonale varianter.²⁸ Frankrikes statsminister Jospin etablerte en 35-timers arbeidsuke. Dette hadde vært en hjørnestein i hans valgkamp, men samtidig ble det gjennomført privatiseringer i et hittil ukjent omfang. Det vakte reaksjoner blant fagforeningsledere som fryktet at viktige bastioner i offentlig sektor skulle gå tapt. Nedgangen tidlig på 2000-tallet og frykt for en ny runde med arbeidsledighet svekket Jospins andre forsøk på å vinne presidentembetet. I valgets første runde kom han på tredje plass. I den andre runden ble Chirac gjenvalgt av en overveldende majoritet som ikke ønsket Front National-kandidaten Jean-Marie Le Pen. I en slags repetisjon av 1990-tallet satte Chiracs konservative statsminister Dominique de Villepin i gang en ny runde med omstrukturering av den franske velferdsstaten. Denne gangen var målet ansettelsesstandarder for unge arbeidere. Det utløste ingen generalstreik som sist, men kraftige studentprotester som sammen med en bølge av innvandrertest mot politivold førte til de Villepins avskjed i

2007. Det splittende presidentskapet til Nicolas Sarkozy ble ytterligere tynget av den store finanskrisa og voksende arbeidsledighet. Deretter ble Sosialistpartiets François Hollande valgt i 2012, midt under euro-krisa. Forventninger om at han ville stå opp mot innstramningene foreskrevet av EU-institusjonene og en gruppe land anført av Tyskland ble raskt gjort til skamme. Hollandes forsøk på å øke beskatningen av de høyere inntektsgruppene ble en fiasko. Det stoppet ikke Emmanuel Macron, som var finansminister under Hollande, fra å stille til presidentvalget i 2017. På samme vis som i 2002 førte trusselen fra en kandidat fra Front National til at en ikke videre populær motkandidat (i 2017 Macron) vant valget. Sosialistpartiet derimot ble utradert (se tabell 1). Det eneste lyspunktet var valgkampen til tidligere medlem av Sosialistpartiet og leder av Venstrepartiet, Jean-Luc Mélenchon. Den jakobinske venstretradisjonen i Frankrike hadde ligget nede etter Mitterands Europa-skift og Kommunistpartiets tilbakegang. Mélenchon forsøkte å fornye tradisjonen under banneret La France Insoumise, «Det ukuelige Frankrike».

Utviklingen til SPD fra tidlig 2000-tall og utover var mindre turbulent enn i Frankrike, men utfallet var temmelig likt – en svekking av det tidligere dominerende sentrums-venstrepartiet som kanskje ikke lot seg reparere, samt oppsplitting av venstresiden. Med unntak av et opphold mellom 2009 og 2013 har tyske sosialdemokrater deltatt i regjeringen siden 1998. Tidlig på 2000-tallet førte økonomisk stagnasjon til at den allerede høye offentlige gjelden steg ytterligere. Forbunds kansler Schröder svarte med større nedskjæringer i velferd enn noen tidligere regjering hadde gjennomført. Han ble straffet med et kraftig fall i velgeroppslutningen. Schröder mistet posisjonen som kansler og partiet hans ble redusert til en juniorpartner under den konservative Angela Merkel etter valget i 2005. Schröders nedskjæringer førte også til at store deler av venstrefløyen forlot partiet. Oskar Lafontaine var den mest prominente av disse. Han sluttet seg til Partiet for Demokratisk Sosialisme, etterfølgeren etter Øst-Tysklands kommunistparti, og dannet Die Linke i 2007.

Som Merkels juniorpartner har SPD konsekvent støttet hennes EU-vennlige retorikk. Den har gått sammen med en faktisk politikk som har økt Tysklands eksportoverskudd og høynet de allerede store ubalansene i EU mellom land med overskudd og underskudd på driftsbalansen. Den økonomiske ustabiliteten som følger med denne ubalansen står i sterk kontrast til regjeringens pro-europeiske retorikk. Dette har forsterket eksisterende EU-skeptisisme i unionen. I mange av underskuddslandene var befolkningen opptatt av Tysklands tiltakende politiske dominans og de brutale nedskjæringene de ble påtvunget. Samtidig fungerte underskuddslandenes befolkning som syndebukker. Overskuddslandenes frustrasjon overfor nedskjæringene ble rettet mot «latsabbene» i kriselandene som ikke arbeidet hardt nok for å få økonomien i orden, men ventet på bergingspenger.

SPD bidro også til denne økonomiske nasjonalismen. Hvis meningen var å framstille partiet som forsvarer av nasjonale interesser etter at dets ry som forsvarer av velferdsstaten var ødelagt, så slo det feil. Mens SPD mistet ytterligere stemmer, kunne det nye høyreorienterte Alternativ for Tyskland dra nytte av regjeringens dobbeltkommunikasjon av EU-vennlighet og nasjonalisme. Det kunne stå fram som en forkjemper for en konsekvent tysk-nasjonalistisk politikk mot det allmektige EU og dets støttespillere i medlemslandenes regjeringer, og kombinere dette med anti-innvandringspolitikk.

Den mest dramatiske følgen av at EU-skepsis slo over i harde, anti-europeiske stemninger var Brexit-avstemningen i 2016. Som i andre land sto Det konservative partiet med dets nedskjæringslinje overfor en høyreopposisjon. David Cameron forsøkte å ta luven fra UKIP med en folkeavstemning, men resultatene var blandede. Brexit-seieren svekket UKIPs eksistensberettigelse. Til forskjell fra andre nye høyreorienterte partier i Europa hadde UKIP prioritert kamp mot EU-medlemskap over innvandringsmotstand. Partiet hadde vunnet 12,6 prosent av stemmene i 2015, mens andelen falt til 1,8 prosent i 2017, etter Brexit-avstemningen. De konservative ble gjenvalgt, nå under ledelse av Theresa May, men splittelsen rundt Brexit forfulgte dem. Resultatet av folkeavstemningen var svært jevnt, 51,9 prosent stemte for Brexit, 48,1 prosent mot. Med unntak av UKIP ble (de faktiske og potensielle) velgermassene til samtlige partier delt. Labours oppsving på meningsmålingene overskygges av den vedvarende delingen i partiet rundt EU-spørsmålet.

Det mest bemerkelsesverdige med Labours oppsving under Corbyn er at den overhodet har funnet sted. Tidlig på 2000-tallet mente noen progressive intellektuelle at enkelte «varianter av kapitalisme»²⁹ hadde sterkt institusjonalisert velferdsstater som ville motstå den nyliberale stormen. De antok at fortidig historie, heller enn samtidig politikk ville bestemme velferdsstatens framtid. Tidligere sosialdemokratiske seire i de koordinerte markedsøkonomiene på det europeiske kontinentet ville bevares til bedre dager, Storbritannia med dets liberale markedsøkonomi og det nyliberale New Labour ble avskrevet. New Labours selvforståelse som et parti som kunne bemektige alle til å delta i det globale markedet brøt sammen da den nye økonomien stagnerte og deretter kollapset i en verdensomspennende økonomisk krise. Det førte til at Gordon Brown, som i 2007 overtok statsministerposten etter Blair, tapte valget i 2010. Brown slapp dermed å foreskrive de nedskjæringene som skapte store problemer for Cameron-regjeringen.

Ed Miliband etterfulgte Brown som partileder i Labour. Han forsøkte å distansere seg fra New Labour, samtidig som han opprettholdt mye av dets arv.³⁰ Denne mangelen på konsistens bidro til at han ikke klarte å beseire den upopulære konservative regjeringen ved valget i 2015. Først da Jeremy

Corbyn med sterk støtte av grasrotsorganisasjoner ble valgt til partileder i 2015 fjernet Labour forstavelen «New» og fikk økt velgeroppslutning med sin sterke støtte til velferdsstaten. Corbyns Labour fremmet samme type politikk som Die Linke i Tyskland og La France Insoumise i Frankrike, selv om sistnevnte til forskjell fra de to andre preges av venstrenasjonalisme. Hvis det ikke hadde vært for Storbritannias system med enkeltmannsvalgkretser der «vinneren tar alt», ville sannsynligvis Corbyn og andre i Labours venstrefløy tidligere ha forlatt det sosialdemokratiske moderpartiet på samme vis som Mélenchon og Lafontaine gjorde henholdsvis 2008 og 2005. Det hadde vært flere forsøk på å opprette et nytt parti til venstre for (New) Labour, men alle slo feil.

Perspektiver

Det er tydelig at de store vendepunktene i den økonomiske utviklingen har gått sammen med endringer i sosialdemokratiets suksess. Slutten på etterkrigstidas oppgang gikk sammen med krisa for det keynesianske sosialdemokratiet, det nyliberale oppsvinget på 1990-tallet var grunnlaget for New Labours sosialdemokrati, og slutten på det nyliberale oppsvinget skapte en dypere krise for den nye versjonen av sosialdemokrati enn for dets keynesianske forgjengere. Krisa gikk også sammen med en omgruppering på venstresiden med kortvarige valgseire. Økonomiske idéer later til å ha spilt en sentral rolle i etableringen av de keynesianske og nyliberale hegemoniene. Når idéene på åpenbart vis kolliderte med virkeligheten, forvitret hegemoniene. Det skapte legitimitetskriser for de politiske partiene som var knyttet til disse hegemoniene.

Idéers makt beror i stor grad på at de uttrykker viktige anliggender i ulike befolkningsgrupper og kan oversettes til en felles politikk. Videre er det en forutsetning at denne politikken tilsynelatende styrer den faktiske utviklingen på forutsigbart vis. Etterkrigstidas oppgang var sannsynligvis bare mulig som følge av den kalde krigen og kapitalismens gjennomtrengning av husholdningsøkonomien, men keynesianismen kunne i lang tid gi inntrykk av at sosial ingeniørkunst hadde omdannet førkrigstidas klassekamp og kriser til en vekstpakt. Med 1970-tallets økonomiske og politiske kriser mistet fortellingen om den sosiale ingeniørkunsten sin appell. Den ble erstattet av den nyliberale fortellingen om investorer som fortropp for en markedsøkonomi som ville skape velstand for alle, hvis den fikk virke fritt. Reelt hadde nyliberalismen vokst fram i kamp mot radikaliserende arbeiderbevegelse og nye sosiale bevegelser i 1970-årene, og den nyliberale oppgangen i 1990-årene var en følge av kapitalens gjenerobring av tidligere statsdrevne økonomier fra Øst-Berlin til Vladivostok og Shanghai.

Så lenge verktøykassene til Keynes og Hayek lot til å fungere, ble etterkrigstidas ekteskap mellom liberalt demokrati og kapitalisme legitimert.

Dette skapte rom for politikernes daglige styring av det kapitalistiske systemet. Når fortellingene mistet sin overbevisningskraft, framsto politikerne delvis som fanger av idéer som hadde gått ut på dato, delvis som arrogante teknokrater som fastholdt sin politikk uten hensyn til vanlige borgeres interesser.

Den nyliberale kapitalismens krise skiller seg fra keynesianismens tidligere krise ved at det nå ikke later til å finnes noe alternativ. Når keynesiansk kapitalisme og dens sosialdemokratiske bærere ble rammet av krise, sto nyliberalerne klar med et arsenal av nytt verktøy og en ny fortelling. Ut fra denne fortellingen skyldtes krisa statlige inngrep, skurkene var sosialdemokrater som strupte markedet, og krisa kunne løses ved at markedet ble overlatt til seg selv. Ikke overraskende var det lettere å vinne oppslutning om ideen om det frie markedet enn å virkeliggjøre idéen i praksis. I dag har nyliberalismen mistet mye av sin overbevisningskraft. Likevel holder kapitalistiske eliter fast ved nyliberal politikk, siden den best passer deres økonomiske interesser. Dette svekker deres legitimitet, men venstresiden er for svak til å vinne oppslutning på det. Den store finanskrisa og euro-krisa ble fulgt av et kort oppsving av venstreorientert protest og streik, og en mer langvarig oppstigning av det nye høyre.³¹ I mangel av en alternativ venstrepolitikk har høyresiden tjent på å tilby virkelighetsflukt til nasjonalt og etnisk rensede drømmeverdener.

Kapitalismen har kommet inn i et uføre. For å fortsette akkumulasjonen tar kapitaleierne sikte på å privatisere gjenværende offentlige tjenester og infrastruktur. Med Luxemburgs begreper beveger kapitalismen seg inn i ikke-kapitalistiske miljøer, hvor den møtes med stigende motstand. Misnøyen er sterk etter tre tiår med reversering av velferdsstaten. Problemet er at motstand og misnøye bare i begrenset grad styrker arbeiderklasse og venstreside. Nyliberalismen har ødelagt tidligere arbeiderklasseidentiteter i Thompsons forstand. Protester, og til og med streiker, er varsler til kapitaleierne om at fortsatt nyliberal akkumulasjon kan utløse hard motstand. Men inntil videre er ikke opposisjonsbevegelsene blitt omdannet til sterke arbeiderbevegelser som er i stand til å stoppe, eller sågar reversere den kapitalistiske offensiven. Samtidig som kapitaleierne er engstelige for de politiske tilbakeslagene som følge av for harde akkumulasjonsstrategier, er arbeiderne ute av stand til å stoppe disse strategiene.

Uten tilgang til nye markeder vil forsøk på å styrke profitabiliteten gjennom rasjonaliseringer føre til stor arbeidsledighet når neste økonomiske nedgang slår inn. Politikktutformere plages av tidligere gjeld, som både er privat og offentlig. Stikk i strid med nyliberale programerklæringer har denne gjelden under den nyliberale akkumulasjonsbølgen vokst til et langt høyere nivå enn under den keynesianske bølgen. Forsøk på å få den nedbetalt ville utløse en langt verre kollaps enn i 2008/09, eller for den saks skyld etter 1929. Når gjelden ikke røres bidrar den til at nyliberalismens sykler med

bobler og kollaps fortsetter. Dette går sammen med skjerpede sosiale forskjeller og stadig mindre tillit til «systemet». Om ikke dette var ille nok, så har kapitalismens produktivkrefter for lengst blitt økologiske ødeleggelseskrefter. Om det skulle være økonomisk mulig, ville forsøk på å dempe fordelingskonfliktene med en ny lang oppgang være økologisk selvmord. Dette er velkjent, men så overveldende at det enten benektes, eller presses inn i den nyliberale fortellingen om grønne markeder. Verken idéen om klassekompromiss, som det keynesianske sosialdemokratiet fremmet med stor suksess, eller tredje vei-sosialdemokratiets mindre vellykkede idé om at markedet fremmet sosiale investeringer passer inn her. En marxistisk sosialisme kunne passe inn, men den eksisterer knapt. Marxistisk sosialisme lider under sine nederlag i det 20. århundret. Lærdommen fra disse nederlagene er at venstreprosjektets store idéer som forteller hvordan individer kan tilfredsstille sine materielle behov også må omhandle deres medinnflytelse og at naturen verken skal forstås som en uendelig kilde til råvarer, eller som en avfallsplass.

Det 20. århundrets sosialdemokrati ofret demokratiet først for keynesiansk samfunnsingeniørvirksomhet, og seinere for det frie markedet. Marxistisk sosialisme ble marginalisert i Vesten og omdannet til byråkratisk diktatur i øst. Både sosialdemokrater og marxister forsømte økologi. Alle venstrestrømninger måtte betale en høy pris i tapt troverdighet for å neglisjere demokrati og økologi. De godtok for lett Marx' premiss om at kapitalismens utvikling av produktivkreftene ville skape de materielle forutsetningene for å avvikle sosial ulikhet. Dette gjaldt også for keynesianisme og den tredje veis sosialdemokrater som ellers distanserte seg sterkt fra Marx. På linje med marxistiske sosialister ble de dermed delaktige i økologiske ødeleggelser som bare bidrar til å øke ulikheten. Et troverdig antikapitalistisk prosjekt forutsetter idéer om økologisk bærekraftige produktivkrefter som er åpne for demokratisk selvstyre.

Oversatt fra engelsk av Kristen Nordhaug

NOTER

- 1) I artikkelen forsøker jeg å overskride to typer ensidighet i analyser av sosialdemokratiets nyliberale dreining. «Økonomistiske» analyser forklarer skiftet ut fra internasjonale økonomiske endringer som gjorde det umulig å kombinere reform med profitt, konkurransevne og kapitalakkumulasjon. Se Ashley Lavelle, *The Death of Social Democracy: Political consequences in the 21st Century*, Aldershot: Ashgate, 2008; Andrew Glyn, *Capitalism Unleashed – Finance, Globalization, and Welfare*, Oxford: Oxford University Press, 2006; Gary Teeple, *Globalization and the Decline of Social Reform – Into the Twenty-First Century*, Humanities Books: Amherst, 2000. «Idealistiske» analyser forklarer skiftet ut fra nye økonomiske ideer. Se Sheri Berman, *The Primacy of Politics – Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*,

- Cambridge: Cambridge University Press, 2006; Stephanie Mudge, *Leftism Reinvented – Western Parties From Socialism to Neoliberalism*, Cambridge/London: Harvard University Press, 2018; Mark Blyth, *Great Transformations – Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- 2) Ingo Schmidt, «Rosa Luxemburg's 'Accumulation of Capital': A Centennial Update with Additions from Long Wave Theory and Karl Polanyi's Great Transformation», *Critique – Journal of Socialist Thought*, bd. 40, nr. 3, 2012.
 - 3) Ingo Schmidt, «Counteracting Factors: The Unmaking and Remaking of Working Classes in Europe», *Perspectives on Global Development and Technology*, bd. 14, nr. 1-2, 2015.
 - 4) Dani Rodrik, *Has Globalization Gone Too Far?* Washington: Peterson Institute for International Economic Studies, 1997.
 - 5) Ton Notermans, *Money, Markets, and the State – Social Democratic Economic Policies Since 1918*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 160-221; Mudge, *Leftism Reinvented*, op.cit., s. 231-257; Fritz Scharpf, *Crisis and Choice in European Social Democracy*, Ithaca/London: Cornell University Press, 1991.
 - 6) Notermans, *Money, Markets* ibid.; Mudge, *Leftism Reinvented*, ibid.
 - 7) Ben Clift, *French Socialism in a Global Era – The Political Economy of the New Social Democracy in France*, London/New York: Continuum, 2005, s. 105-131.
 - 8) Anthony Giddens, *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Malden: Polity Press, 1998, s. 99-128.
 - 9) Bodo Hombach, *The Politics of the New Centre*, Malden: Polity Press, 2000.
 - 10) Ingo Schmidt, «Capital Accumulation and Class Struggles From the Long 19th Century to the Present – A Luxemburgian Interpretation», *International Critical Thought*, bd. 4, nr. 4, 2014, s. 463-467.
 - 11) Notermans, *Money, Markets*, op. cit., s. 160-221; Mudge, *Leftism Reinvented*, op. cit., s. 231-257.
 - 12) Nancy Fraser, *Fortunes of Feminism – From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*, London/New York: Verso, 2013.
 - 13) Ingo Schmidt, «There Were Alternatives: Lessons From Efforts to Advance Beyond Keynesian and Neoliberal Economic Policies in the 1970s», *WorkingUSA*, bd. 14, nr. 4, 2011.
 - 14) Scharpf, *Crisis and Choice*, op.cit.
 - 15) Herbert Kitschelt, *The Transformation of European Social Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
 - 16) Adam Przeworski, *Capitalism and Social Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
 - 17) Giddens, *The Third Way*, op.cit.
 - 18) For casestudier, se Perry Anderson og Patrick Camiller, red., *Mapping the West European Left*, London/New York: Verso, 1994; Andrew Glyn, red., 2001, *Social Democracy in Neoliberal Times*, Oxford: Oxford University Press; Wolfgang Merkel, m.fl., *Social Democracy in Power: The Capacity to Reform*, London/New York: Routledge, 2008.

- 19) John Callaghan, «Rise and Fall of the Alternative Economic Strategy: From Internationalisation of Capital to ‘Globalisation’», *Contemporary British History*, bd. 14, nr. 3, 2000.
- 20) Annekatrin Gebauer, *Der Richtungsstreit in der SPD – Seeheimer Kreis und Neue Linke im innerparteilichen Machtkampf*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2005.
- 21) Clift, *French Socialism*, op.cit.
- 22) Ingo Schmidt, «New Institutions, Old Ideas: The Passing Moment of the European Social Model», *Studies in Political Economy*, bd. 84, 2009.
- 23) Se tabell 2-4 og Martin Upchurch, «The Crisis of Social Democratic Unionism», *Labour Studies Journal*, bd. 20, nr. 10, 2008.
- 24) For casestudier, se Bryan Evans & Ingo Schmidt, red., *Social Democracy After the Cold War*, Athabasca: Athabasca University Press, 2012 og Donald Sassoon, red., *Looking Left – Socialism in Europe after the Cold War*, New York: New Press, 1997.
- 25) Asbjørn Wahl, *The Rise and Fall of the Welfare State*, London: Pluto Press, 2011.
- 26) Schmidt, «Capital Accumulation», op. cit., s. 467-471.
- 27) John Hurley, m.fl., *Upgrading or Polarisation? Long-term and Global Shifts in the Employment Structure. European Jobs Monitor 2015*, Luxembourg: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2015; Wolfgang Streeck, «The Crises of Democratic Capitalism», *New Left Review*, nr. 71, 2011; Sotira Theodoropoulou, «Drifting into Labour Market Insecurity? Labour Market Reforms in Europe after 2010», Brüssel: European Trade Union Institute Working Paper, 2018.
- 28) For casestudier, se David Bailey, m.fl., red., *European Social Democracy During the Global Economic Crisis: Renovation of Resignation?*, Manchester: Manchester University Press, 2014; James Cronin, m.fl., red., *What’s Left of the Left – Democrats and Social Democrats in Challenging Times*, Durham/London: Duke University Press, 2011; Ingo Schmidt, red., *The Three Worlds of Social Democracy – A Global View*, London: Pluto Press, 2016.
- 29) Jfr. Peter A. Hall & David Soskice, red., *Varieties of Capitalism – The Institutional Foundation of Comparative Advantage*, Oxford: Oxford University Press, 2001.
- 30) Olaf Cramme & Patrick Diamond, red., *After the Third Way: The Future of Social Democracy in Europe*, London and New York: I.B. Tauris, 2012.
- 31) Catarina Principe & Bhaskar Sunkara, red., *Europe in Revolt*, Chicago: Haymarket Books, 2016; Leo Panitch & Greg Albo, red., «The Politics of the Right», *Socialist Register*, bd. 52, London: Merlin Press, 2016.